

УДК 930.85 : 130.2

Б. Е. Носенок, аспірантка 1 року навчання
ОНР "Доктор філософії",
філософський факультет,
спеціальність "Культурологія",
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, Київ, 01033, Україна
danynosenock@gmail.com

ТОПОГРАФІЯ КУЛЬТУРАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ СОЦІАЛЬНІЙ НАУЦІ

Культуролог як дослідник-гуманітарій займає місце експерта. Актуальність даної теми обумовлена недостатньою розробленістю проблематики "культуральних досліджень" у вітчизняній культурології. Можна констатувати брак перекладених українською чи англійською мовами французьких джерел, опублікованих після 1975 р. Французька культурологічна наука, що розвивалася після 1975 р., майже не представлена в українській культурології. Сучасний етап розвитку французької історіографії, що лежить в основі історії культури, та культурології пов'язаний з підвищеною увагою до соціального знання. Цей етап характеризується розгортанням "критичного повороту", який виходить з таких принципів: міждисциплінарний підхід, значимість культурної експертизи, вимогливість до публікацій та багатоплановість їхніх форм, мультидисциплінарність. "Критичний поворот" торкається наступних сфер знання: la *culturologie*, les *études culturelles*, les *sciences de la culture*. У статті обґрунтовується доречність застосування поняття "культуральні дослідження" на означення процесів, що розгортаються у рамках французької гуманітаристики та пов'язуються виключно з теоретичними утвореннями у контексті соціальних наук.

Ключові слова: "культуральні дослідження", історія культури, "критичний поворот", "нова історія", міждисциплінарність, соціальне знання, "культурна історія".

Постановка проблеми. Українська історія культури як система культурологічного знання ґрунтується на напрацюваннях радянської культурологічної школи. Існує необхідність побудови вітчизняної моделі історії культури, яка буде враховувати принципи, з яких виходить західноєвропейська історія культури (англ. *cultural history*, франц. *histoire de la culture*, нім. *Kulturgeschichte*, нід. *cultural analysis*), а саме: міждисциплінарність; символічний та реконструктивний характер тлумачення актів минулого; розгортання "культурної історії" не лише як процесу, пов'язаного з полем "високої культури" ([18], термін Мірі Рубін), але як того, що здійснюється у полі економіки, політики, гендерної проблематики, релігії, соціології тощо.

Аналіз досліджень та публікацій. По-перше, дана проблематика характеризується відсутністю перекладів українською, англійською мовами більшості основоположних праць, які існують лише в оригінальному франкомовному варіанті. Зокрема, серед головних праць можна виокремити дослідження Е. Анхейма [11], присвячені дискусії про приналежність історіографії до форм інтелектуальної історії; Ж.-М. Дюфаї [13] – сучасного бельгійського дослідника, увага якого зосереджена на проблематиці історії модерної інтернаціональної історіографії та її основних тенденцій за 1970–1984 рр., у тому числі течії "критичного повороту"; Ж. Дюрана [14] – учасника міжнародного інтелектуального клубу "Еранос", що розробляв широке коло питань у галузі антропології; Ж. Ревеля, що концентрував науковий інтерес на проблемі зв'язку історії та соціального знання; М. Рубін, яка, окрім своєї спеціалізації на Середньовіччі, займається дослідженням культурної/культуральної історії (яка є предметом праць також П. Бюрка [1] – його книга вийшла російською мовою у 2015 р.). Дані роботи є майже невідомими для українських дослідників, частково через питання мовного бар'єру, тому можна констатувати відсутність розробленості даної джерельної бази. У перекладі або ж в україномовному оригіналі можна ознайомитися з роботами Ж.-К. Шмітта – вчителя сучасного історика О. Воскобойнікова [3], Ж. Дюбі [4], Л. Зашкільняка [5], О. Івашині [6], Б. Могильницького [7], І. Олларі [8], а також деякими працями Ж. Ревеля [9]. Ці матеріали вже частково увійшли до поля вітчизняної культурологічної науки. На території СНД важливого значення набули роботи Н. Трубіної [10], які стосуються вивчення інституційних основ, традицій та новацій французької школи "Анналів". Дослідниця також спеціалізується на проблемах французької історіографії, але лише у рамках вищезазначеної школи "Анналів".

Мета статті. Окреслення карти культуральних досліджень у полі французької соціальної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході написання дослідницької роботи було використано філософські та культурологічні методи, зокрема: дромологічний метод Поля Вірільйо [2] у його зв'язку з синергетикою; "критичний поворот"; антропологічну методологію Жильбера Дюрана та надбання соціологічного кола і міждисциплінарного дискусійного клубу "Еранос"; "théorie française" як корпус постмодерністських філософських, літературних та соціальних теорій, які з'явилися у французьких університетах у 1960–1970-х рр.; концепт "supplement" Жака Дерріда; концепцію "історичності" Мішеля Фуко на противагу історизму; концепцію "історії в уламках" Франсуа Досса; методологію "нової історії", запропоновану представниками школи "Анналів". Також було використано міждисциплінарні та мультидисциплінарні методи досліджень, у тому числі інтердисциплінарну методологію журналу "Representations" (заснований у 1983 р.).

Історики та теоретики культури у розумінні західноєвропейських науковців досліджують не саме явище, яке вже вивчено іншими спеціалістами (наприклад, істориками), а способи, механізми та моделі, за допомогою яких це явище було розповсюджене, інтерпретоване та застосоване у відповідних практиках. На думку О. Івашині, "теорія як самобачення культури [але можна доповнити цю думку подібним твердженням і стосовно історії культури] не може не бути проблематичною, як і сама культура" [6, с. 30].

У 1970-х рр. відбувається перехід від "нової історії", яка сформувалася у надрах школи "Анналів", до нових ризомних тенденцій, що почали фокусуватися на дослідженні соціальних відносин та структур. Форпостом школи "Анналів" був журнал "Анналі", який продовжує існувати й донині. Початок цього процесу було закладено змінами підзаголовків журналу "Анналі": у 1929–1938 рр. – "Анналі економічної та соціальної історії", з 1939-го по 1941 рр. та у 1945 р. – "Анналі соціальної історії", у 1942–1944 рр. – "Збірки соціальної історії", 1946–1993 рр. – "Анналі. Економіка. Суспільство. Цивілізація" та з 1994 р. – "Анналі. Історія. Соціальні науки" ("Annales. Histoire, Sciences Sociales" (Annales HSS) [12]). Новий розвиток, зокрема, журнал отримав після 2000 р., коли його вченими секретарями стали Ж.-І. Грен'є, Ж. Полоні-Сімар та А. Ліпті. На сьогодні головним редактором журналу є Е. Анхейм, кавалер Ордену мистецтв та літератури [11]. Головування Е. Анхейма зумовило концентрацію інтересів дослідників даного напрямку на соціальній та культурній історії, а також

на епістемології історії та історіографії. Е. Анхейм є, зокрема, очільником Вищої школи соціальних наук – французького науково-дослідницького інституту, який був створений у 1975 р. До Е. Анхейма цей інститут очолювали представники школи "Анналів": Ж. Ле Гофф та Ф. Фюре. Примітно, що цей рік дав початок ще одному відгалуженню школи "Анналів" – "Espaces Temps" [15], який став виразником так званого "критичного повороту" [16]. Цей "поворот" ("critique tournant") виходить з критики історичної антропології, економічного сцієнтизму, втрати уваги до людини, ментальності як неопераціонального поняття, а також наголошує на існуванні проблеми реіфікації, тобто уречевлення, піпостазування ідей, понять та дослідницьких категорій. З 2000 р. існує також віртуальна версія даного ресурсу – за пропозицією Ж. Леві. Чільне місце "Espaces Temps" відводить питанню інтердисциплінарності, наголошуючи на його парадоксальності. На практиці це супроводжується багатьма теоретичними та практичними труднощами. Це попереднє спостереження щодо проблемності інтердисциплінарності навіть привело до того, що 12 червня 2015 р. в університеті Paris Ouest-Nanterre La Défense було організовано навчальний День мультидисциплінарної практики ("Pratiques du pluridisciplinaire"). Мета полягала в тому, щоб висвітлити проблеми та труднощі, з якими стикаються молоді науковці, що здійснюють свої дослідження на перехресті кількох дисциплін. Особливо це стосується гуманітарних та соціальних наук. Важливим тут виступає розмежування понять "культурний" та "культуральний", яке відзначає актуальність міждисциплінарного підходу, адже термін "культуральний" приходить до сфери французької гуманітаристики з поля мікробіологічних та медичних досліджень (англ. *culture-based*, франц. *de culture*), позначаючи виключно теоретичний та методологічний аспект аналізу осмислення уявлень про культуру, що закріпилися у вигляді концепцій. Поряд із "критичним поворотом" постає "культуральний поворот", котрий можна охарактеризувати як збірне, складне поняття, яке краще передає зміст того, що закріпилося у літературі під назвою "cultural studies", ніж альтернативні варіанти перекладу, як от "культурологічні" або ж "культурні дослідження". Це поняття одночасно вказує на двозначність та невизначеність статусу культурології у французькій гуманітарній традиції. "Культуральні дослідження" як такі виникають у рамках західної гуманітаристики ще наприкінці XIX ст. у вигляді неокантіанського обґрунтування соціогуманітарної науки. Подальший розвиток "культуральних досліджень" пов'язаний з переосмисленням цих ідей у лоні неомарксистської реінтерпретації поняття "культура". "Базисну значимість" культури, зокрема, продемонстрували у своїх працях А. Грамші та Л. Альтюссер, а також представники Брімінгемського центру культуральних досліджень (Р. Уільямс, Ст. Холл). Культура була визнана іманентною щодо усіх соціальних процесів. Між тим цими дослідниками також підкреслювалася небезпека розмивання "культуральних досліджень" до безмежної та беззмістовної голої абстракції. Власне, культура мислиться текстуру соціального, а сам соціальний світ – не як люди, предмети чи дії, а швидше як сенси та значення, котрі їм приписуються. Відтак актуальність звернення до даної теми обґрунтовується необхідністю розмежування "нової історії", "нової культурної історії" (з 1980-х рр.) та "критичного повороту" в історії культури, а також "методичної школи" (Ш. Сеньобо, Г. Моно, Ш.-В. Ланглау) на основі вищенаведених позицій. Зокрема, журнал "Espaces Temps" представляє констеляцію цінностей, на яких базуються західноєвропейські дослідження, а саме: рефлексія та самопізнання, актуальність та нагальність проблематики, строгість експертизи, необхідність застосування культурної експертизи, багатоплановість обсягу роботи, відкритість,

доступність та універсальність результатів досліджень. Серед нагальних питань, які, на думку представників *les études culturelles* та "théorie française", що здійснила помітний вплив на царину французького соціального знання, мають бути у центрі уваги сучасних досліджень, можна виокремити наступні: поняття ідеології, проблеми гегемонії та спротиву, а також питання ідентичності та процесу формування великих колективів. У теперішньому соціокультурному житті Франція виходить на позицію законодавця нових тенденцій у сфері гуманітаристики взагалі та культурології зокрема. Варто підкреслити, що культурологія у Франції розглядається часто у контексті соціального знання (й навіть соціальних наук) [17]. Важливо, що культурологія (як комплекс наук про культуру в широкому сенсі цього поняття – *la culturelogie, les études culturelles, les sciences de la culture*) у Франції входить до системи соціального знання (*les sciences sociales* – букв. "соціальні науки"), тому виразником найсвіжіших віянь у даній галузі виступають саме такі ресурси, як журнали "Espaces Temps" та "Annales HSS". Варто підкреслити, що з виходом Великобританії з Європейського Союзу (Brexit) значення та вага Франції у ЄС підсилюється, тому впровадження у вітчизняну культурологію надбань французьких шкіл є актуальним у зв'язку з євроінтеграційними процесами в Україні.

Якщо говорити про топографію розвитку "культуральних досліджень" у рамках сучасної французької соціальної науки, то можна закартографувати наступні блоки:

- розвиток "культуральних досліджень" з опорою на міждисциплінарні розвідки на базі журналів-проектів;
- подальше поглиблення міждисциплінарної, мультидисциплінарної та трансдисциплінарної методології у полі гуманітаристики;
- розвиток соціальних наук за напрямками: "культура", "науки про суспільство", "історія", "релігієзнавство";
- розгортання "культуральних досліджень" у рамках діяльності інтелектуальних дискусійних клубів (товариств);
- розвиток соціальної науки в рамках французької гуманітаристики взагалі.

Що стосується перспектив даної теми, варто відзначити, що робота може продовжуватися по декількох напрямках. По-перше, це формування теоретичної бази для створення на її основі програм соціогуманітарних дисциплін, а передусім дисципліни "Історія культури", для вищих навчальних закладів. По-друге, важливою є демонстрація дифузійного зв'язку вітчизняної та французької культурологічних традицій, яка ґрунтується на компенсації інформаційної недостатності, пов'язаної з відсутністю перекладів текстів, які, зокрема, належать традиції школи "Анналів" та продовжують її у вигляді журналів "Espaces Temps", "Representations" та, відповідно, "Annales HSS". Та, по-третє, у глобальному сенсі необхідним є встановлення академічної співпраці з франкофонними регіонами.

Висновок. Виходячи з вищесказаного, робота з джерельною базою та методологією є одним із пунктів, обов'язкових до виконання на шляху до розв'язання поставлених задач, головною з яких є формування корпусу основоположних для французької історії (у тому числі й історії культури) та історіографії періоду з 1975 р. до сьогодення праць. На основі даного корпусу існує перспектива побудови альтернативного вітчизняного проекту історії культури, зверненого до вектора французької історіографічної, історико-антропологічної та культурологічної проблематики у полі соціального знання. У статті наводяться аргументи, чому доречно вживати поняття "культуральні дослідження" у контексті проведення наукових розвідок стосовно французької гуманітаристики, зокрема сучасного періоду її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берк П. Что такое культуральная история? / П. Берк [пер. с англ. И. Полонской; под науч. ред. А. Лазарева; Нац. исслед. ун-т "Высшая школа экономики"]. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. – 240 с.
2. Вирильо П. Машина зрения / П. Вирильо [пер. с фр. А. Шестакова]. – СПб.: Наука, 2004. – 140 с.
3. Воскобойников О. С. О своем учителе. Жан-Клод Шмитт: Четвертое поколение школы "Анналов" / О. С. Воскобойников // Поколения ВШЭ. Ученики об учителях / М. М. Юдкевич, Ю. В. Иванова и др.; Нац. исслед. ун-т "Высшая школа экономики". – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2013. – 232 с. – С. 113–117.
4. Дюби Ж. Развитие исторических исследований во Франции после 1950 года / Ж. Дюби // Одиссей. Человек в истории. 1991. Культурно-антропологическая история сегодня. – М.: Наука, 1991. – С. 48–59.
5. Зашкільняк Л. Методологія історії: від давнини до сучасності / Л. Зашкільняк – Львів: Львівський національний університет імені І. Франка, 1999. – 228 с.
6. Івашина О. О. Загальна теорія культури / О. О. Івашина – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 215 с.
7. Могилянський Б. Г. История на переломе: некоторые тенденции развития современной исторической мысли / Б. Г. Могилянський // Междисциплинарный синтез в истории и социальные теории: теория, историография и практика конкретных исследований. – М.: ИВИ РАН, 2004. – С. 5–22.
8. Олабарри И. "Новая" новая история: структура большой длительности / И. Олабарри // Ойкумена. Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизации. – Выпуск 2. – Харьков: Константа, 2004. – С. 176–207.
9. Ревель Ж. Микроисторический анализ и конструирование социального [Электронный ресурс] / Ж. Ревель. – Режим доступа: URL: http://krotov.info/libr_min/17_r/ev/vel.html.
10. Трубникова Н. В. Французская историческая школа "Анналов" / Н. В. Трубникова – М.: Квадрига, 2016. – 336 с.
11. Anheim É. L'historiographie est-elle une forme d'histoire intellectuelle? La controverse de 1934 entre Lucien Febvre et Henri Jassemin. *Revue d'histoire moderne & contemporaine* / É. Anheim – 2012/5. – № 59-4bis. – P. 105–130. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.cairn.info/revue-d-histoire-moderne-et-contemporaine-2012-5-page-105.htm>.
12. Annales. Histoire, Sciences Sociales (Annales HSS). [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://Annales.ehess.fr/>.
13. Dufays J.-M. L'histoire de l'historiographie moderne activités internationales et tendances recentes de la recherche (1970–1984). [Электронный ресурс] / J.-M. Dufays – Режим доступа: https://www.journalbelgianhistory.be/nl/system/files/article_pdf/BTNG-RBHC%2C%2015%2C%201984%2C%203-4%2C%20pp%20511-539.pdf.
14. Durand G. Les structures anthropologiques de l'imaginaire / G. Durand – Paris, Dunod, first edition, 1984. – 536 p.
15. Espaces Temps. Revue interdisciplinaire de sciences sociales. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.espacestemp.net>.
16. Histoire et sciences sociales. Un tournant critique? *Annales ESC*, mars-avril 1988. – №2. – P. 291–293. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.persee.fr/doc/AsPDF/ahess_0395-2649_1988_num_43_2_283489.pdf.
17. Revel J. Histoire et sciences sociales: les paradigmes des Annales. *Revue des Annales. Economies, sociétés, civilisations*. – 34e année, 1979. – №6. – P. 1360–1376. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.cairn.info/revue-mil-neuf-cent-2007-1-page-101.htm>.

18. Rubin M. Cultural history I: what's in a name? [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.history.ac.uk/makinghistory/resources/articles/cultural_history.html.

REFERENCES

1. Berk, P. (2015). *What is the cultural history?* Moscow, Izdatel'sky dom Vysshey shkoly ekonomiki (In Russian).
2. Virilio, P. (2004). *The Vision Machine*. Sankt-Peterburg, Nauka (In Russian).
3. Voskoboinikov, O. S. (2013). *O svoem uchitele. Zhan-Klod Shmitt: Chetvertoye pokoleniye shkoly "Annales"* [About my teacher. Jean-Claude Schmitt: The fourth generation of the Annales School]. Moscow, Izdatel'sky dom Vysshey shkoly ekonomiki.
4. Duby, G. (1991). The development of historical research in France after 1950. In *Odissey. Chelovek v istorii*. Moscow, Nauka, 48–59 (In Russian).
5. Zashkil'nyak, L. (1999). *Metodolohiya istoriyi: vid davnyny do suchasnosti* [Methodology of history: from antiquity to nowadays]. L'viv: L'vivskyy natsional'nyy universytet imeni I. Franka.
6. Ivashina, O. O. (2008). *Zagal'na teoriya kul'tury* [General theory of culture]. Kyiv, Vydavnychy dim "Kyevo-Mogilyans'ka akademiya".
7. Mogil'niyskiy, B. G. (2004). Istoriya na perelome: nekotoryye tendentsii razvitiya sovremennoy istoricheskoy mysli [History on the fracture: some tendencies in the development of modern historical thought]. *Mezhdistsiplinarnyy sintez v istorii i sotsial'nyye teorii: teoriya, istoriografiya i praktika konkretnykh issledovaniy*. Moscow, IVI RAN, 5–22.
8. Olabarrí, I. (2004). "Novaja" novaja istorija: struktura bol'shoj dlitel'nosti "New" new story: a structure of great duration. *Oykumena. Al'manakh sravnitel'nykh issledovaniy politicheskikh institutov, sotsial'no-ekonomicheskikh sistem i tsivilizatsiy*. Khar'kov: Konstanta, 2, 176–207.
9. Revel, J. Microhistorical analysis and construction of social. Retrieved from http://krotov.info/libr_min/17_r/ev/vel.html.
10. Trubnikova, N. V. (2016). *Frantsuzskaya istoricheskaya shkola "Annales"* [French Historical Annales School]. Moscow, Kvadriga.
11. Anheim, É. (2012). L'historiographie est-elle une forme d'histoire intellectuelle? La controverse de 1934 entre Lucien Febvre et Henri Jassemin. *Revue d'histoire moderne & contemporaine*, 59-4bis, 105–130. Retrieved from <https://www.cairn.info/revue-d-histoire-moderne-et-contemporaine-2012-5-page-105.htm>.
12. Annales. Histoire, Sciences Sociales (Annales HSS). Retrieved from <http://Annales.ehess.fr/>.
13. Dufays, J.-M. L'histoire de l'historiographie moderne activités internationales et tendances recentes de la recherche (1970–1984). Retrieved from https://www.journalbelgianhistory.be/nl/system/files/article_pdf/BTNG-RBHC%2C%2015%2C%201984%2C%203-4%2C%20pp%20511-539.pdf.
14. Durand, G. (1984). *Les structures anthropologiques de l'imaginaire*. Paris, Dunod.
15. Espaces Temps. Revue interdisciplinaire de sciences sociales. Retrieved from <https://www.espacestemp.net>.
16. Histoire et sciences sociales. Un tournant critique? *Annales ESC*, mars-avril 1988, 2, 291–293. Retrieved from https://www.persee.fr/doc/AsPDF/ahess_0395-2649_1988_num_43_2_283489.pdf.
17. Revel, J. (1979). Histoire et sciences sociales: les paradigmes des Annales. *Revue des Annales. Economies, sociétés, civilisations*. 34e année, 6, 1360–1376. Retrieved from <https://www.cairn.info/revue-mil-neuf-cent-2007-1-page-101.htm>.
18. Rubin, M. Cultural history I: what's in a name? Retrieved from http://www.history.ac.uk/makinghistory/resources/articles/cultural_history.html.

Надійшла до редколегії 06.05.19

Б. Э. Носенок, аспирант 1 года обучения
ОНУ "Доктор философии",
философский факультет, специальность "Культурология",
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
ул. Владимирская, 60, Киев, 01033, Украина

ТОПОГРАФИЯ КУЛЬТУРАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СОВРЕМЕННОЙ ФРАНЦУЗСКОЙ СОЦИАЛЬНОЙ НАУКЕ

Культуролог как исследователь-гуманитарий занимает место эксперта. Актуальность данной темы обусловлена недостаточной разработанностью проблематики "культуральных исследований" в отечественной культурологии. Можно констатировать отсутствие переведенных на украинский или английский языки французских источников, опубликованных после 1975 г. Французская культурологическая наука, которая развивалась после 1975 г., почти не представлена в украинской культурологии. Современный этап развития французской историографии, лежащий в основе истории культуры, и культурологии связан с повышенным вниманием к социальному знанию. Этот этап характеризуется осуществлением "критического поворота", который базируется на следующих принципах: междисциплинарный подход, значимость культурной экспертизы, строгость к публикациям и многоплановость их форм, мультидисциплинарность. "Критический поворот" касается следующих сфер знания: la culture, les études culturelles, les sciences de la culture. В статье обосновывается уместность применения понятия "культуральные исследования" для обозначения процессов, разворачивающихся в рамках французской гуманитаристики. Эти процессы связываются исключительно с теоретическими образованиями в контексте социальных наук.

Ключевые слова: "культуральные исследования", история культуры, "критический поворот", "новая история", междисциплинарность, социальное знание, "культурная история".

В. Е. Носенок,
1st year Ph. D. student,
Faculty of Philosophy, Branch of Culturology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

CULTURE-BASED STUDIES' TOPOGRAPHY IN THE MODERN FRENCH SOCIAL SCIENCE

Cultural studies as a humanities researcher takes the place of an expert. The relevance of this topic is due to the lack of development of the issues of "culture-based studies" in Ukrainian culturology. There is a lack of translated into French or Ukrainian languages of French sources published since 1975. French culturological science, which developed after 1975, is almost not represented in Ukrainian culturology. The present stage

of the development of French historiography, which lies at the heart of cultural history, and cultural studies, is associated with increased attention to social knowledge. This stage is characterized by the deployment of a "critical turn", which proceeds from the following principles: the interdisciplinary approach, the significance of cultural expertise, the severity of publications and the multiplicity of their forms, multidisciplinary. The "critical turn" affects the following spheres of knowledge: la Culturologie, les Études culturelles, les Sciences de la Culture. The article substantiates the relevance of the use of the concept of "culture-based studies" to the definition of processes that are unfolding within the framework of French humanities and are associated exclusively with the theoretical formations in the context of the social sciences. The purpose of the article is to outline a map of culture-based studies in the field of French humanistics. The methodology of the article is based on the application of interdisciplinary and multidisciplinary approaches to research in the field of culturology. Also, methodological developments in the field of "critical turn" and the achievements of the sociological circle and the interdisciplinary discussion club "Eranos" were applied. The scientific novelty of the article is to substantiate the appropriateness of the use of the concept of "culture-based studies" on the definition of processes that are unfolding within the framework of French humanistics and relate exclusively to theoretical formations in the context of social sciences. This concept to the field of Ukrainian culturology is introduced for the first time. Also, for the first time, the place and forms of culturology in French humanities were clarified. Conclusions. Working with a source base and methodology is one of the points that are compulsory on the way to the solution of the tasks, the main of which is the formation of the body of fundamental works for French history (including the history of culture) and historiography of the period since 1975 year to the present day. On the basis of this building, there is the prospect of building an alternative national cultural history project addressed to the vector of the French historiographical, historical-anthropological and cultural-related issues in the field of social knowledge. The article presents the arguments why it is appropriate to use the concept of "culture-based studies" in the context of conducting research in relation to French humanistics, in particular, the modern period of its development.

Key words: "culture-based studies", history of culture, "critical turn", "new history", interdisciplinarity, social knowledge, "cultural history".

УДК 72.01+001.18

О. Ю. Павлова, д-р філос. наук., проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
invinover19@gmail.com

СЕМАНТИЧНИЙ ЗСУВ СИМВОЛІЧНОЇ АРХІТЕКТУРИ (ЧАСТИНА 1)

У статті здійснюється аналіз способу сигніфікації символічної архітектури. Виконується спроба виявлення відмінності між символічною формою ритуалу та символічної архітектури, а також того семантичного зсуву, що ця відмінність організації символів породжує. Застосування стратегій семантичного аналізу до матеріалу естетики Г. Гегеля дозволяє не лише розширити горизонти самої прикладної семантики, але й зрозуміти закономірності формування художньої культури та естетичного процесу в цілому.

Ключові слова: символ, символічна архітектура, семантика, семантичний зсув, спосіб означування, Г. Гегель.

Постановка проблеми. Чому такі гігантські розміри та циклопічні кладки мають мегаліти та інші архаїчні будівлі? Чому така велика, майже ірраціональна чисельність дисфункціональних споруд? Лише на Сардинії нурегів нараховують майже вісім тисяч. Чому символ є адекватним способом означення монументальної архітектури давнини? Ці та багато інших запитань не вміщуються в рамки модернізованого стилю мислення, проте стають предметом розмислу сучасних мислителів.

Аналіз досліджень і публікацій. Ми зупинимося на позиції Г. Гегеля, а також інтерпретатора його естетичної концепції британця С. Леша, які, на нашу думку, зробили найбільш значний внесок у відповіді на ці запитання. Крім того, важливими у цьому контексті ритуальних засад символізму є роботи О. Фрейденберг та В. Проппа, С. Стоян [7].

Метою статті є визначення специфіки способу означення символічної архітектури та соціокультурних засад, що породжують такий семантичний зсув.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спосіб сигніфікації, тобто співвідношення сигніфіката, сигніфіканта та референта, в різних культурно-історичних парадигмах (або режимах сигніфікації, в термінології С. Леша) не є сталим станом речей, а має власну історичну динаміку. Його структурні елементи можуть займати різні позиції по відношенню один до одного, доходять до суперечки в окремих випадках та перебувають у семантичному зсуві. Під останнім ми розуміємо таку зміну означення, що потребує нового способу організації означників (тобто нетотожність попередньому їх порядку), а також нового способу їхнього співвідношення з означуванним.

Логіка семантичного зсуву може бути, на нашу думку, проясненою лише в логіці трансформації культурних парадигм. Саме тому С. Леш правомірно, на нашу думку, визначає останній також як "режим сигніфікації". Крім "способу сигніфікації" він визначає й інші елементи "режиму сигніфікації" [3, с. 59]. Проте для нашого ракурсу дослідження ми будемо говорити лише про співвід-

ношення концептів "режиму сигніфікації" та "способу сигніфікації", а також семантичні зсуви, що породжує їхня динаміка. І навіть більш вузько – про специфіку семантичного зсуву в процесі виникнення символічної архітектури буде, власне, йтися далі.

Подальший рух у межах зазначеної перспективи дослідження потребує уточнення нашої аплікації базових термінів, в першу чергу символу, образу та знаку. Звернення до них і є способом конкретизації змісту способів сигніфікації. Наприклад, широковідома класифікація Ч. Пірса редукувала символ та образ до різновидів знаку. Безумовно, в логіці семіозису є підстави для цього. Але для того, щоб не вдаватися в дискусію з цього приводу, ми звертаємося до естетичної концепції Г. Гегеля та її інтерпретатора – українського британця С. Леша. Між їхніми позиціями є значимі кореляції, хоча розбіжності та суперечки ми теж будемо відзначати. Ще раз підкреслимо, що в цьому контексті дуже важливою є думка останнього дослідника, яка постулює зв'язок способу та режиму сигніфікації в логіці диференціації та де-диференціації культури.

Чому архітектура як самодостатній вид мистецтва є символічною? Тобто здійснюється як символ? Адже художня культура завжди зорієнтована на виробництво образу. Більш точно – художнього образу. Проте Г. Гегель починає визначення художньої специфіки архітектури та мистецтва взагалі з порівняння символу навіть не з образом, а зі знаком. "В мові засіб спілкування є лише знаком, а тому має зовсім випадковий зовнішній характер. Мистецтво не може користуватися лише цим знаком, воно, навпаки, має надати сенсу відповідне чуттєве існування" [2, с. 30]. З твердження Г. Гегеля можна дійти висновку, що знак має менший ступінь обумовленості порядку означників змістом зображення, а отже, ступінь свободи його зовнішнього оформлення більший, ніж у символу. З ним можна погодитися в цьому моменті, адже специфіка знакового оформлення спирається на логіку та динаміку диференціації означника та означуваного. Адже порядок